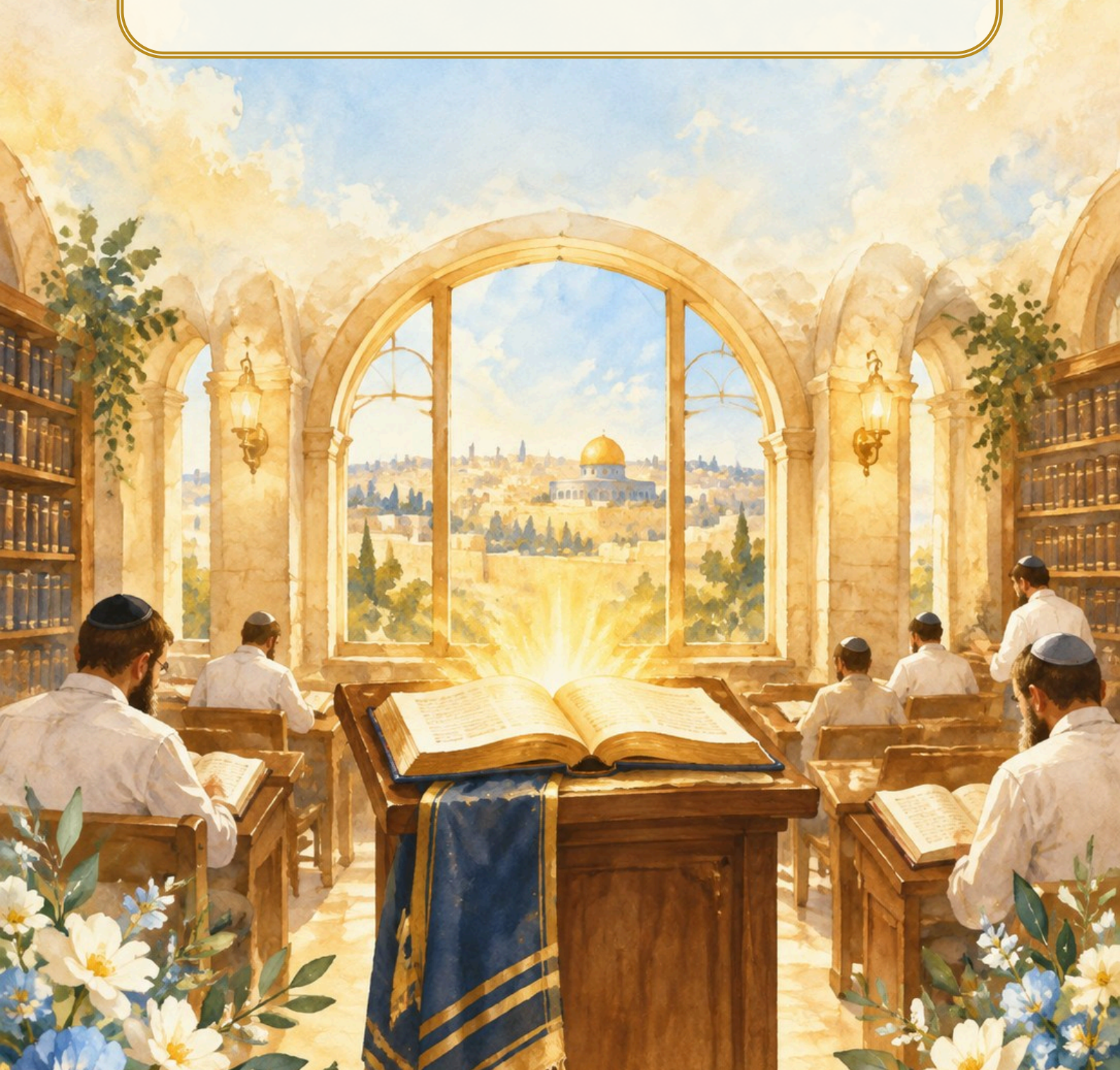

על פי שיעורו של

הגאון רבי בן ציון מוצפי שליט"א

מעלת לימוד התורה וסוד נשמה יתרה

בס"ד

תוכן העניינים

3	 העולם עומד על התורה
4	 מה מקבל הלומד בעולם הבא
5	 שבע מאות ושש עשרה
5	 כל אחד לפי כוחו
6	 היכל של אור
6	 נפש, רוח ונשמה מתוספות
7	 גם השינה שלו שונה
8	 האור של השם בתוך הנפש
9	 רגע אחד בלי תורה
9	 פטר חמור
10	 עבד השם
10	 יראת חטא וכלי
12	 להתוודות לפני הלימוד
13	 מה למדת בחייך
14	 ללמוד תורה עם הבנה

www.yoursuccesstoolbox.com | הסודות להצלחה שלך
השיעור המלא: <https://youtu.be/geSxvtWJogM>
החוברת נערכה מתמלול השיעור ולא עברה הגהה של הרב.

העולם עומד על התורה

1

הנביא אומר: כה אָמַר ה': אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וּלְיָלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׁמַתִּי (ירמיהו לג, כה). מי שרוצה למצוא את הפסוק הזה, מה יעשה? גַּל עֵינָי וְאֶבִּיטָה נִפְלְאוֹת מִתּוֹרַתְךָ (תהלים קיט, יח).

מה אומר הפסוק? הקדוש ברוך הוא אומר שהעולם עומד על התורה. אם אין תורה, אין עולם. "ברית" - איזו ברית? התורה גם נקראת ברית. "יומם ולילה" - כלומר, כל רגע מהחיים לומדים תורה. כשאנחנו ישנים, שם למעלה הם ערים ולומדים. יש תורנות, ותמיד יש אחד ער.

"חוקות שמים וארץ לא שמת": בלי תורה אין חורף ואין קיץ, אין יום ואין לילה, אין עולם, אין כלום. לכן צריך לדעת שהתורה היא קיום העולם, והיא יקרה מאוד בעיני השם יתברך.

ולא רק זה: גם העולם הבא לא יכול לעמוד ולהתקיים בלי תורה. השמיים, השמש, הירח, ואפילו גן עדן עצמו עומד על התורה. מי נכנס לגן עדן? מי שיש לו תורה. מי שאין לו תורה, לא נכנס שם.

2 מה מקבל הלומד בעולם הבא

גם הנשמות שם, בעולם הבא, עוסקות בתורה. הן לומדות תורה יומם ולילה, כל רגע. רואים שם חידושים, מקבלים שם מתנות ודברים נפלאים. מלאכים אומרים שירה. כמה שתיתן ותגיד "עוד", יש עוד ועוד. אין ערך למי שעוסק בתורה.

כך כתוב במדרש תהילים בשם רבי יהושע בן לוי. רוב המאמרים שיש לנו במדרשים ובגמרא על העולם הבא הם של רבי יהושע בן לוי. הוא אומר: כל מי שנכנס בעולם הזה, בחיים שלו, לבית הכנסת ולבית המדרש, זוכה גם שם בעולם הבא ונכנס לגן עדן לפני ולפנים, למקומות שיושבים בהם הצדיקים.

רבי יוחנן, ראש האמוראים, אומר: על כל מי שיושב ועוסק בתורה נאמר **אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתִי** (תהלים פד, ה). שם בעולם האמת מוליכים אותו ומכבדים אותו. אפילו אם הוא רוצה לישון, לא משאירים אותו רגע בבטלה. כל הזמן מזמרים לפניו ושרים לו, נותנים לו מקום של כבוד, ולוקחים אותו אל מדרש שם ועבר שבגן עדן, ואל מדרש של אברהם, יצחק ויעקב, ואל מדרש של משה ואהרן. מי שלומד כאן תורה, זוכה שם לראות אותם, לבקר אותם ולשמוח עמם.

מכאן לומד האדם כמה צריך, ובפרט כשהחורף התחיל והלילה ארוך, להוסיף בלימוד התורה עוד ועוד.

והקדוש ברוך הוא לעתיד לבוא יקח ספר תורה בחיקו ויכריז: כל מי שלמד בתורה, יבוא ויטול שכרו. זה שכר גדול למי שלומד תורה. ואפילו מי שהחזיק בתורה, תמך בה, זה לא מספיק. צריך שהוא עצמו גם ילמד תורה, כדי שיהיה לו חלק לעולם הבא.

ממשיך המדרש: וכל המרעיב את עצמו כאן בעולם הזה, כלומר קשה לו, הוא עייף ורוצה לישון, הוא רעב ורוצה לאכול, ובכל זאת לומד תורה, משביעים אותו בעולם הבא.

3 שבע מאות ושש עשרה

הזוהר הקדוש מביא את מעלת התורה במקומות רבים, הכי הרבה מקומות. כמה? **716 מקומות**. למה? כי לאדם יש **716 עצמות**. שם בקבר הבשר והעור נאכלים, אבל העצמות נשארות. למה? כי הוא למד תורה, והעצמות שלו מלאות תורה. לכן הזוהר כתב ב-716 מקומות את מעלת התורה.

לכן צריך לדעת שאין כמו לימוד תורה, יותר מהכל. התורה היא העיקר, ובלי תורה אדם לא שווה כלום. לכן כל רגע שיש לו בחיים, צריך לעסוק בתורה.

בזוהר, בפרשת פנחס, כתוב: כל מי שמשתדל בתורה, מכניסים אותו לשערים חדשים. לכל אדם יש שערים משלו, והוא מקבל שם אורות עליונים מאוד. הכול בשביל התורה שהוא לומד כאן בעולם הזה.

4 כל אחד לפי כוחו

מה זה "תורה"? כל אחד לפי כוחו. יש קורא תהילים, יש אומר א"ב, יש לומד משניות, יש לומד גמרא, יש פירושם, ביאורים, מדרשים, ויש לומד את התורה

עצמה: הגמרא עם הפירושים שלה, ראשונים ותוספות. וכל אחד כמה שיכול להעמיק יותר, כך השכר שלו גדול יותר.

הזהר אומר גם: מי שלומד תורה כאן, בעולם הבא עיניו פקוחות והוא רואה את כל המראות היפים. מי שלא למד תורה, עיניו שם סתומות, והוא לא יכול לראות את האור שיש שם. רק מי שלמד תורה רואה.

ועוד: אם הוא **עוסק** בתורה. "עוסק" אינו רק לומד, אלא עושה מזה עסק. מה זה עסק? מקשה, מתרץ, מחדש, מפרש, שואל, משיב. כמו אדם שיש לו חנות ויוצא למסחר: אם לא תהיה ממולח, יאכלו אותך. כך גם בתורה צריך להיות חריף. מי שעוסק בתורה כאן בעולם הזה, יש לו שכר גדול וקם בתחיית המתים.

5 היכל של אור

בכל רגע שאדם עומד ולומד תורה, יש למעלה היכל של אור שהיה סתום, והוא נפתח במיוחד בשבילו. לכל אחד יש היכל משלו. הנשמה שלו, בעודו כאן בעולם ולומד תורה, נכנסת להיכל.

לפעמים הוא מתקשה באיזו שאלה, ופתאום הוא מוצא תירוץ. הוא חושב שהשכל שלו נתן לו את התירוץ. אבל הנשמה שלו עלתה למעלה, נכנסה לגן עדן, נפתח לה היכל, וגילו לה את החידוש באותה שנייה. זה לא לוקח זמן.

6 נפש, רוח ונשמה מתוספות

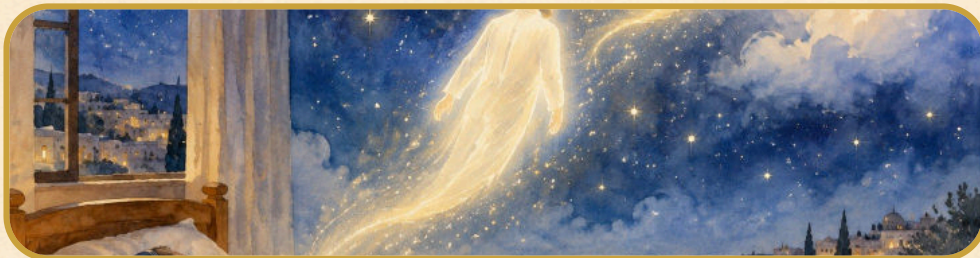
בעל "מעבר יבוק" כותב שמי שעוסק בתורה, בשעה שהוא לומד תורה זוכה לנשמה יתרה של שבת. זה מה שכתב הזהר הקדוש: תלמיד חכם נקרא "שבת". גם את רבי שמעון בר יוחאי הוא קרא "שבת".

יותר מזה: הגמרא אומרת שכמו שבשבת לא עובדים, אלא מכינים בימי החול לכבוד שבת, כך מי שלומד תורה, אנחנו צריכים לשרת אותו. אנחנו צריכים לעשות לו את העסקים שלו, כי הוא יושב ולומד תורה, ואנחנו נכבד אותו ונשרת אותו.

אור החיים הקדוש מביא את הזוהר בפרשת אחרי מות: בשעה שאדם לומד תורה הוא זוכה לתוספת נפש, רוח ונשמה, כמו שאדם מקבל בקבלת שבת. וזה לא נגמר: זה יכול להיות מיליונים של מדרגות. כל יום הוא מקבל נפש, רוח ונשמה חדשים. כל שלב, כל חידוש, כל דבר חדש שלמדת, מקבלים נפש, רוח ונשמה.

רבנו חיים בן עטר כתב עוד יותר: בשעה שהוא לומד תורה, הוא מגיע למדרגת **אדם הראשון** שהיה לפני החטא. אנחנו נקרא בשבת את פרשת עץ הדעת. כשאתה לומד תורה, אתה זוכה לנשמה של אדם הראשון שהיה לפני שחטא ואכל מעץ הדעת.

גם השינה שלו שונה 7

בזוהר פרשת מקץ, ובספר שער הגלגולים של האר"י, כתוב שכשאדם לומד תורה, אפילו השינה שלו שונה משל אדם אחר. כשהוא ישן, הנשמה שלו עולה לרקיע, והולכת לבתי המדרש שיש למעלה. כל לילה נשמתו עולה לבית המדרש שבו לומדים את דברי רבי יוחנן, את דברי רבי שמעון, ושם היא מייחדת את כל התורה שלמד וגונזת אותה.

יותר מזה, הרמ"ק כותב שטוב לאדם לישון, ושלא יישאר ער כל הלילה. אני מדבר על לילה רגיל, לא ליל שבועות. אתה לומד תורה, ואתה לא תזכור אותה עד שתישן בלילה. כשאתה ישן, זה נרשם במוח, וכשאתה קם אתה יכול לזכור את הלימוד יותר טוב מאשר ביום שבו למדת אותו. כך כותב רבנו משה קורדוברו. למה? כי גם בשינה, תלמיד חכם לומד תורה שם.

הרש"ש היה נותן כל יום פרוטה לצדקה, כדי שבשעה שהוא הולך לישון, תעלה נשמתו לגן עדן לשמוע חידושים מפי הקדוש ברוך הוא, ולא תשוטט בהבלי העולם. יש אדם שחולם בלילה שהוא נוסע לקהיר, ואחר כך למונטווידאו, והשלישי לארגנטינה, לברזיל. אבל מי שלומד תורה, נשמתו עולה לגן עדן, ויש לו שמחה גדולה ומנוחה שלמה.

8 האור של השם בתוך הנפש

הרש"ש כותב: גם כשאדם לומד תורה פשט, לא קבלה, פשט, הוא זוכה לשורש העצמות של האור, של נפש רוח נשמה חיה יחידה. כלומר, הוא זוכה לדעת את התורה באמיתות, והיא נכנסת לו לתוך המוח, ולא עוזבת אותו לעולם ועד, בעולם הזה ובעולם הבא. אור של השם יתברך מתפשט בתוך הנפש שלו, בתוך הרוח והנשמה. הקדוש ברוך הוא בעצמו מאיר בתוך האדם.

לכן ה"ראשית חכמה" כתב: כשאתה מסיים ללמוד, תנשק את הספר ותסגור אותו. למה? מתוך חיבוב מצווה. אתה מכבד את הספר, כמו שאנחנו מנשקים ספר תורה. כדי שהתורה תישאר אצלך רכוש שלך.

9 רגע אחד בלי תורה

בספר "נפש החיים" רבנו חיים מוולוז'ין, תלמידו המובהק של רבנו הגאון מוילנה, כותב: אילו היה חס ושלום רגע אחד, שנייה אחת, שכולם היו שותקים ולא לומדים תורה, כל העולם היה נחרב ברגע אחד. כל המטוסים היו נופלים, האוניות היו טובעות, אין עולם, אין רקיע, אין שמש, אין ירח. זה "אם לא בריתי יומם ולילה, חוקות שמים וארץ לא שמת".

והרב חיד"א הוסיף על דבריו חידוש נפלא: תדע שהלומד מציל את כל העולם כולו. הרי יכול להיות שהיה רגע שאף אחד לא למד תורה, רק אתה. נמצא שאתה קיימת את העולם. בגללך אנשים חיים, ומהיום והלאה כל המצוות שהם עושים, כל התורה שהם לומדים וכל המעשים הטובים, ייכתבו גם לזכותך. הם יקבלו את שלהם, אבל אתה גרמת שהעולם לא יחרב.

הוא מביא את מה שהגמרא אומרת: לעולם יראה אדם את עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב, וכל העולם כולו מחצה עוונות ומחצה זכויות (קידושין מ, ב). אם בדיוק ברגע שהעולם היה חצי חצי, אתה למדת תורה, אז מאותו רגע כל מה שיעשו בעולם, גם אחרי אלף שנה, יש לך חלק בו. אין קץ לשכר שאדם מקבל. ולהפך, אם חס ושלום עשה עבירה באותו רגע, הכריע את עצמו ואת העולם כולו לכף חובה. לכן הגמרא אומרת: את עצמו ואת העולם כולו.

10 פטר חמור

רבי שמעון בר יוחאי אומר על הפסוק ופטר חמור תפדה בשה (שמות יג, יג). האדם שנולד בעולם הזה הוא כמו חמור. תינוק, מה הוא רוצה? שתנדנד אותו, שתיקח אותו לטיול, שתביא לו ממתקים. זה כמו החמור, אותו דבר. אבל אחרי שהוא

בס"ד

מקבל שכל ומתחיל ללמוד תורה, אז הוא פודה את נפשו על ידי לימוד תורה. ומי שלא לומד תורה, נשאר חמור.

לכן צריך ללמוד תורה כמה שיותר, ובכל רגע שהוא יכול.

11 עבד השם

רבי חנינא בן דוסא היה בתחילת התנאים, בזמן רבן יוחנן בן זכאי. יש בגמרא מעשה שבנו של רבן יוחנן בן זכאי חלה, ושלח שני תלמידים אל רבי חנינא בן דוסא שיתפלל עליו. רבי חנינא בן דוסא התפלל, והבן נהיה בריא. אמר רבן יוחנן בן זכאי לאשתו: אילו הייתי מכניס את ראשי בין ברכיי כל היום כולו, לא היו עונים לי. הרי רבן יוחנן בן זכאי, עם כל העוצמה שלו, לא הניח מקרא, משנה, אגדה ודברי סופרים שלא למד. אבל רבי חנינא בן דוסא פתח את הפה, התפלל, ומיד נענה.

אמרה לו אשתו: אתה גדול ממנו? אמר לה: לא, אני דומה לשר שנכנס אצל המלך, ולא תמיד הוא יכול להיכנס. יש לו שעות קבלה. אבל הוא דומה לעבד, שנכנס ויוצא מתי שהוא רוצה. זה נקרא "עבד השם". על משה רבנו קראנו עליו: וַיִּקְרָא שְׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' (דברים לד, ה).

12 יראת חטא וכלי

רבי חנינא בן דוסא היה אומר: כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת (אבות ג, ט). לפני שאתה לומד תורה, אתה צריך קודם יראת חטא.

כשהיינו בפורת יוסף, ראש הישיבה רבי עזרא עטיה תיקן שבכל שיעור תורה לא יתחילו את הלימוד בבוקר עד שילמדו יחד רבע שעה מוסר. אחר כך תיקן תקנה אחרת, שכל יום משהו יכין שיחה מוסרית של עשר דקות. ואז היו לומדים מוסר, ואחרי המוסר מתחילים גמרא.

למה צריך שיראת חטאו תקדם לחכמתו כדי שחכמתו תתקיים? הוא מביא משל: אדם הלך לשוק, לסוחר, ואמר לו: תביא לי שמן. בזמנם לא היו אריזות. מביאים מהבית קנקן או בקבוק וממלאים לך שמן או יין. אמר לו הסוחר: הבאת כלי? אמר: לא. אמר: איך אתן לך שמן? במה תחזיק אותו? תביא כלי. מה זה הכלי? יראת שמיים.

מי שיש לו יראת שמיים, יש לו כלי נקי, מצוחצח ומבריק, והוא יכול ללמוד תורה, והתורה נכנסת לתוך הכלי ומתקיימת. אבל מי שאין לו יראת שמיים, לומד מהשפה ולחוץ. מי למד מהשפה ולחוץ? דואג האדומי. הוא היה יודע שלוש מאות הלכות במגדל הפורח באוויר, וארבע מאות הלכות פסוקות היה מחדש. אבל לא היה לו יראת שמיים. הרי הוא הלך להלשין על דוד המלך. התורה שלו מן השפה ולחוץ לא התקיימה, כי לא הייתה לו יראת שמיים. בלי יראת שמיים לא שווה התורה שאדם לומד.

כך מביא גם "חובות הלבבות": התורה היא שער ליראת שמיים. התורה היא רק השער, אבל צריך יראת שמיים, ובלי יראת שמיים לא תתקיים התורה. יותר מזה, הגמרא אומרת: מי שיש לו יראת שמיים, דבריו נשמעים. ומי שאין לו, יכול לדבר כמה שירצה, לא יקבלו אותו ולא ייכנס בראש.

להתוודות לפני הלימוד

עוד דבר: צריך, לפני שלומד תורה, להתוודות על העוונות שלו. למה? אדם שבא ללמוד תורה עם העוונות שיש עליו, מפרנס את הקליפות ואת החיצונים ונותן להם שפע. הוא אומר חידושי תורה, והוא מוריד אותם מלמעלה, אבל מי לוקח אותם? הקליפות.

כך כותב רבנו האר"י, בפירוש, בספר הליקוטים: הקליפות חוטפות ואומרות "זה שלנו", לא שלו, כי הוא בעל עבירות. לא רק התורה, גם התפילה שלו נחטפת. המצוות שהוא עושה, מניח תפילין, נותן צדקה, הכול הולך לסטרא אחרא. והפסוק אומר: **וְלֹא־שָׁעָ אָמַר אֱלֹהִים מָה לָּךְ לְסַפֵּר חֻקֶּי וּתְשָׂא בְרִיתִי עָלֶי פֶּיךָ** (תהלים נ, טז).

בעל "שני לוחות הברית" כותב: כמו שאסור ללמוד ליד שירותים, וכשעוברים ברחוב ויש שם לכלוך אסור להגיד דברי תורה, כך אדם שיש בו עבירות. אם יש לכלוך, אסור ללמוד. למה אסור? כי החיצונים לוקחים את התורה. אותו דבר באדם שיש לו עבירות: הוא לומד תורה, והתורה הולכת לחיצונים. אחד מגדולי הראשונים כותב שהם עולים לקטרג עליו, ולא רק שאין לו מצווה, אלא נחשב לו עבירה ללמוד תורה. לכן צריך להרהר בתשובה לפני שלומד תורה, כדי שהתורה שלו תהיה טובה, שנאמר: **סור מִרַע וְעֲשֵׂה טוֹב** (תהלים לד, טו).

ומה עושים בימים שאין תחנון ואין וידוי, כמו עכשיו? בשבת ובחגים אומרים לפני הקידוש "לשם יחוד": "והריני מקבל עליי מצוות עשה של התשובה". עצם זה שהוא מהרהר בתשובה באותו רגע, זה במקום וידוי ביום שאין בו תחנון. למשל אדם שביום שבת נכשל ודיבר לשון הרע, ומיד התחרט, אומר: אני מקבל עליי תשובה על מה שעשיתי. זה הכי טוב.

היה גאון אחד, קדוש, שהיה מזהיר את התלמידים שלא ילמדו כל יום עד שיאמרו את סדר ה"תשליך", כמו שאנחנו עושים בתשליך: משליכים את כל העוונות

למצולות ים, ואז אתה נקי מהעוונות ויכול ללמוד תורה. כל בוקר היה אומר: אל תפתח את הגמרא עד שקודם תאמר את הפסוקים של התשליך ותכוון את הכוונות שיש שם: **מי אל כמוך נשא עון ועבר על פשע לשאִרית נחלתו... ותשליך במצלות ים כל חטאותם** (מיכה ז, יח-ט).

כך כותב האר"י: יש כמה שמות של השם שמתחילים באל"ף: אדנות, אלוקים, ושם אהיה. אדנות ואלוקים הם דין, ושם אהיה ממונה עליהם, מעליהם. כשאומרים "נוצר חסד לאלפים", מכוונים ששם אהיה יאיר ויבטל את הדין שיש בשם אדנות ובשם אלוקים. וממילא החיצונים, שבאים לינוק משם אדנות ואלוקים, משליכים אותם למצולות ים. ואיך? על ידי "נוצר חסד לאלפים". זה "ותשליך במצלות ים כל חטאותם, תתן אמת ליעקב, חסד לאברהם".

כך היו נוהגים גם להגיד וידוי לפני לימוד תורה. בפרט כשאדם בא לעשות תיקון חצות בלילה, הוא מתוודה על העוונות, אומר "ויהי נועם", ואחר כך לומד. כי אי אפשר לבוא עם בגדים צואים ומלוכלכים וללמוד תורה. צריך לנקות את עצמו, כמו שבערב שבת מתקלחים, טובלים במקווה, מחליפים בגדים, ואז יוצאים לקבל שבת.

14 מה למדת בחיך

האר"י כתב שכשהאדם נפטר ועולה למעלה, הקדוש ברוך הוא אומר לו: תגיד, איזה חידושי תורה למדת בחיך? ואם הוא לא יודע, יש לו בושה גדולה וכלימה. מה יעשה אדם שכח? הוא למד לפני חמישים שנה ואינו זוכר. נותנים לו שני מלאכים שמזכירים לו את כל התורה שלמד מיום שנולד עד היום, ואז יש לו "פלאשים". ואז הוא יכול לענות לקדוש ברוך הוא מה למד.

במדרש כתוב: מה שלמד אדם יהיה תפוס בידו, כלומר שיזכור וישנן. **ושננתם לבניך** (דברים ו, ז). שיהיו דברי תורה מחודדים ומשוננים בפיו. אחר כך ביום הדין

שואלים אותך מה למדת, ושלא תשיג אותך בוש. לכן יחזור על לימודו. ולפחות אם מזכירים לו, או שואלים אותו, יש לו תשובה, והוא יודע מה למד.

ללמוד תורה עם הבנה

15

דבר נוסף: צריך ללמוד תורה עם הבנה, ולא ללמוד בלי הבנה. כך גם הזוהר הקדוש מזהיר.

למי דומה אדם שלומד תורה בלי להבין? לאדם שאוכל חיטים מיד כשקצר אותן: הוא לוקח אותן, לועס ואוכל אותן עם הקוצים, עם המוץ והתבן, עם הפסולת. הוא אוכל אגוז ושובר לו את השיניים עם הקליפה. איזה טעם יש לו? לכן צריך לברור את האוכל מתוך הפסולת, על ידי הקושיות והתירוצים ועל ידי הביאורים שהוא מבאר בתורה, ואז הוא זוכה להגיע ללב העניין.

הבן איש חי אומר שאם חס ושלוש הוא לומד תורה בלי להבין אותה, הוא נותן מזון לקליפות. למה? כי הוא לומד תורה עם הקליפה מסביב. בתורה יש קליפה שמגינה עליה, כמו האגוז: פרי יפה, אננס בשל, אבל מלא קוצים. אתה צריך להוריד את הקליפה, ורק אחר כך לאכול. כך גם הלימוד: אם הוא לומד בלי להבין, עם הקליפה, זה לא שווה. כך כתב גם רבנו האר"י, שצריך לשבור את הקליפה ואחר כך לאכול את הפרי. לכן צריך לעיין בתורה ולהבין אותה, ועל ידי זה הוא יצליח בלימוד, והלימוד שלו יעשה פירות. אבל אם לא מבין את התורה, עשה כלום.

בס"ד

כשהגמרא אומרת על הפסוק על מה אבדה הארץ... על עזבם את תורתם (ירמיהו ט, יא-יב), "שלא ברכו בתורה תחילה", הכוונה שלמדו תורה מתוך עונג. ישבו רגל על רגל, אכלו פיסטוקים ושתו, והיו לומדים תורה. לא ככה לומדים. אלא: כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. אם אתה עושה כן, אשריך וטוב לך (אבות ו, ד). לא מתוך פלפול בלבד. ולכן אמרו: לא הביישן למד (אבות ב, ה). למה? הוא מתבייש לשאול, אז לא מבין, ונשאר בלי להבין.

השם יזכה אותנו ללמוד תורה עם הבנה. ומה שנלמד, לא נשכח.